

Emilia Kłoda

Zakład Narodowy im. Ossolińskich

Miejsce bogate w znaczenia. 200 lat Muzeum Książąt Lubomirskich

3 marca 2019 roku, podczas kongresu muzealniczego „The Museum for All People: Art, Accessibility and Social Inclusion”, Hans-Martin Hinz z Międzynarodowej Rady Muzeów (ICOM) prezentował częściowe wyniki konsultacji dotyczących nowej definicji muzeum. Jako jedno z głównych wyzwań w tym przedsięwzięciu podał semantyczne rozmycie tego pojęcia. Użycie słowa „muzeum” nie podlega prawnemu zastrzeżeniu i ograniczeniu do instytucji spełniających konkretne warunki, co pozwala na niepojętą wzrost liczby efemerycznych miejsc o takiej nazwie, a także ich wzmoczoną komercjalizację¹. Przeczy to proponowanej przez ICOM definicji, według której muzeum powinno być instytucją trwałą, służącą społeczeństwu i nastawioną na osiągnięcie zysku².

Pole znaczeniowe słowa „muzeum” ciągle ulega zmianom, jednak aspekt dostępności oraz działalności bez dążenia do korzyści majątkowej wydaje się jednym z kluczowych wyznaczników instytucji muzealnych. Takie idee przyświecały także Henrykowi Lubomirskiemu i Józefowi Maksymilianowi Ossolińskiemu, gdy w 1823 roku podpisali umowę ustanawiającą odrębną

¹ H.-M. Hinz, *Museums in a Globalized World. Still in the Service of Society?*, wykład podczas konferencji „The Museum for All People: Art, Accessibility and Social Inclusion”, Universidad Complutense de Madrid, 3 marca 2019 r.

² ICOM Poland, *Nowa Definicja Muzeum*, [online] <https://icom-poland.mini.icom.museum/nowa-definicja-muzeum/> [dostęp: 5.05.2023].

część lwowskiego Zakładu Narodowego im. Ossolińskich: Musaeum Lubomirscianum. Przypadające w tym roku dwusetlecie Muzeum Książąt Lubomirskich stanowi nie tylko okazję do świętowania, lecz także refleksji nad znaczeniem tej instytucji w momencie powstania, jak również nad jej miejscem w szerszym kontekście społeczno-kulturowym we Lwowie, w Galicji i dalej: na terenach dawnej Rzeczypospolitej oraz w Cesarstwie Austrii.

Jednym z elementów celebracji wyjątkowego jubileuszu Muzeum jest przygotowana przez opiekunów zbiorów publikacja popularnonaukowa *Zmienny krajobraz. 200 lat Muzeum Książąt Lubomirskich*. Prezentacja obiektów z bogatej i różnorodnej kolekcji muzealnej stanowi punkt wyjścia do opowieści o skomplikowanych losach instytucji i tworzących ją ludziach. Blok tematyczny „Czasopisma Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich” jest zaplanowany jako swoiste *pendant* do tej peregrynacji w głąb naszych muzealnych magazynów. Trzy teksty badaczy z różnych ośrodków naukowych w Polsce i za granicą przedstawiają wielowymiarowy obraz zjawisk towarzyszących rozwojowi muzealnictwa w Europie Środkowo-Wschodniej od końca XVIII do początków XX wieku.

Dzięki temu zestawieniu można dostrzec, jak silny jest związek Muzeum Książąt Lubomirskich z podobnymi inicjatywami z tego czasu. Dokument założycielski z 1823 roku doskonale wpisuje się w powszechny nurt upubliczniania prywatnych kolekcji. Takie filantropijne akty można postrzegać jako symptomy przemian społecznych i politycznych, a także budzące się dążenia do zaznaczenia odrębności narodowej i kulturowej. Warto zaznaczyć, że analogiczne instytucje powstawały w wielu miejscach Europy. Fascynującym przykładem jest kolekcja Samuela von Brukenthala w siedmiogrodzkim Hermannstadt (obecnie Sybin w Rumunii). Pałac Brukenthala został udostępniony publiczności w tym samym roku, kiedy ufundowano Zakład Narodowy im. Ossolińskich (1817). Zbiory fundatora, wysokiego urzędnika na dworze habsburskim, zawierały obszerną bibliotekę i dzieła sztuki, a cele założyciela wydają się zbieżne z deklarowanymi przez Ossolińskiego i Lubomirskiego patriotycznymi ideami zachowania rodzimej kultury i tradycji, przy jednoczesnej akceptacji cesarskiej władzy z Wiednia. Przyjrzeć się podobnym, zachodzącym w tym samym czasie zjawiskom w Cesarstwie Austrii pozwoli wnikliwy artykuł autorstwa Matthew Rampleya, który ukazał się w 2020 roku jako pierwszy rozdział książki *The Museum Age in Austria-Hungary: Art and Empire in the Long Nineteenth Century*³.

³ M. Rampley, M. Prokopovych, N. Veszprémi, *The Museum Age in Austria-Hungary: Art and Empire in the Long Nineteenth Century*, Pennsylvania 2020.

Inną perspektywę oferuje badanie rozwoju polskich instytucji muzealnych czy protomuzealnych w XIX wieku. Chęć zachowania tożsamości narodowej, przy jednoczesnym braku państwowości, wytworzyła wyjątkowy pejzaż kulturowy na terenach wszystkich zaborów, a także wśród środowisk emigracyjnych, np. w Paryżu. Z fascynacji przeszłością narodziło się zainteresowanie lokalnymi zabytkami archeologicznymi. W gromadzących takie obiekty muzeach od dzieł sztuki ważniejsze były narodowe „starożytności” oraz pamiątki historyczne – ślady dawnej świetności Rzeczypospolitej. Ten wątek rozwija w swoim tekście Tomasz F. de Rosset, a wspomniany przez niego posąg Światowida zbruczańskiego prezentowano – w formie kopii – także w Muzeum Lubomirskich. Oryginał posągu zdobył Muzeum Starożytności w Krakowie, natomiast kwestia autentyczności lwowskiego Światowida odgrywała drugorzędną rolę wobec walorów dydaktycznych tego eksponatu.

Muzeum jako miejsce nauki jest kolejnym interesującym zagadnieniem, zwłaszcza w kontekście dostępu do wiedzy. Badając początki muzealnictwa, warto krytycznie spojrzeć na deklarowaną przez filantropów powszechność i pracę na rzecz „ogółu”. Analiza działalności edukacyjnej przy Muzeum Przemysłu Artystycznego we Lwowie pod koniec XIX wieku, dokonana przez Karolinę Dzimirę-Zarzycką, doskonale odzwierciedla nierówności w traktowaniu kobiet i mężczyzn w tamtym czasie. Warto wspomnieć, że w Muzeum Książąt Lubomirskich po raz pierwszy zatrudniono kobietę dopiero w 1916 roku, prawdopodobnie jedynie z powodu trwającej wojny i braku męskiej obsady stanowisk⁴. Świadomość programowych wykluczeń ze względu na płeć, pochodzenie czy status społeczny jest niezbędna do zbudowania pełniejszego obrazu zjawisk towarzyszących rozwojowi instytucji muzealnych.

Wybrane teksty i poruszone w nich zagadnienia wychodzą naprzeciw przywołanej na początku nowej definicji muzeum, w której materialne dziedzictwo i jego przechowywanie wydają się mieć mniejsze znaczenie niż funkcje edukacyjne, reprezentacyjne oraz kulturotwórcze i integracyjne. Muzeum rozumiane jako miejsce spotkań jest przecież odwołaniem do najstarszych znaczeń tego słowa. Wierzymy, że Muzeum Książąt Lubomirskich w niedługim czasie również stanie się dla lokalnych społeczności miejscem otwartym i bogatym w znaczenia.

⁴ B. Długajczyk, L. Machnik, *Muzeum Książąt Lubomirskich 1823–1940. Zbiór malarstwa*, Wrocław 2019, s. 427.

Bibliografia

- Długajczyk Beata, Machnik Leszek, *Muzeum Książąt Lubomirskich 1823–1940. Zbiór malarstwa*, Wrocław 2019.
- Hinz Hans-Martin, *Museums in a Globalized World. Still in the Service of Society?*, wykład podczas konferencji „The Museum for All People: Art, Accessibility and Social Inclusion”, Universidad Complutense de Madrid, 3 marca 2019 r.
- ICOM Poland, *Nowa Definicja Muzeum*, [online] <https://icom-poland.mini.icom.museum/nowa-definicja-muzeum/> [dostęp: 5.05.2023].
- Rampléy Matthew, Prokopovych Markian, Veszprémi Nóra, *The Museum Age in Austria-Hungary: Art and Empire in the Long Nineteenth Century*, Pennsylvania 2020.